

Гловюк Ірина Василівна

професорка кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, докторка юридичних наук, професорка, Заслужена юристка України

Завтур Віктор Андрійович

доцент кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЦЕДУРА, ЯКА ДІЄ В РАЗІ ВИЗНАННЯ ВИНИ, ЗА РИМСЬКИМ СТАТУТОМ МКС: ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

Консенсуальні процедури характерні не лише для національного права, а й для провадження у Міжнародному кримінальному суді (далі - МКС). Статтею 65 РС МКС передбачено консенсуальну форму провадження – процедуру, яка діє в разі визнання вини. Йдеться про процедуру, коли на початку розгляду Судова палата зачитує обвинуваченому обвинувачення, що були попередньо затверджені Палатою досудового провадження. Судова палата дає обвинуваченому можливість визнати свою винуватість відповідно до статті 65 або заявити про свою невинуватість (ст. 64 РС МКС). Гарантіями при визнанні винуватості є належне з'ясування Судовою палатою таких обставин: а) чи усвідомлює обвинувачений характер і наслідки визнання себе винним; б) чи зроблене це визнання обвинуваченим добровільно після достатніх консультацій із захисником; та с) чи підтверджується визнання вини фактами справи, викладеними: і) в документах, що містять обвинувачення, пред'явлені Прокурором та визнані обвинуваченим; ii) у будь-яких матеріалах, представлених Прокурором, які підкріплюють обвинувачення і які приймає обвинувачений; та iii) у будь-яких інших доказах, зокрема показаннях свідків, поданих Прокурором або обвинуваченим. Якщо ці умови дотримані, Судова палата розглядає визнання вини разом з будь-якими додатковими доказами, які були надані, як таке, що встановлює всі істотно важливі факти, необхідні для доведення вчинення злочину, стосовно якого зроблено визнання, і може засудити обвинуваченого за вчинення цього злочину. Якщо Судова палата не переконується в тому, що ці умови дотримані, вона виходить з того, що визнання вини не мало місця, і в цьому випадку вона дає розпорядження продовжувати судовий розгляд. У справі Al-Mahdi, у якій вперше в історії МКС застосовано цю процедуру, було зазначено, що ст. 65 пропонує «третій шлях» між традиційними підходами загального права та цивільного права. Обвинуваченому надається можливість визнати вину на початку судового

розгляду, процедура, яка не дуже відрізняється від традиційного «визнання винуватості» за загальним правом. Статут також неявно дозволяє обговорення, що відповідають угодам про визнання винуватості в правових системах загального права. Однак стаття 65 також вимагає від Палати зробити висновок, що визнання винуватості підтверджується фактами справи, зокрема вимагаючи від неї розглянути як визнання винуватості, так і будь-які додаткові докази, представлені. Це більше аналогічно спрощеній або скороченій процедурі, яка традиційно асоціюється з системами цивільного права [1].

Більш детально ці питання розглянуті у Guidelines for Agreements Regarding Admission of Guilt [2] 2020 року (далі - Guidelines), які розмежовують: визнання винуватості без будь-яких попередніх обговорень або домовленостей із Прокурором та визнання винуватості на підставі угоди між сторонами (оскільки у ст. 65 РС МКС йде мова про те, що будь-яке обговорення між Прокурором і захистом питання про зміну обвинувачень, визнання вини або покарання, що має бути призначено, не є обов'язковим для Суду) (п. 6, 7). При цьому є ряд положень щодо укладення угод (п. 9-13); змісту та форми угод (п. 14-16) та стосовно факторів, що мають бути враховані для угоди. Відмітимо, що на лаконічність положень Римського Статуту МКС, Правил процедури та доказування, Регламенту МКС вже зверталася увага й навіть пропонувалися зміни та доповнення до них [3].

У цьому контексті цікавим є порівняння національних положень кримінального процесуального законодавства та РС МКС щодо природи та моделі таких домовленостей та визнання винуватості.

Слід зауважити, що провадження на підставі угод за національним законодавством та РС МКС мають багато спільних рис, зокрема, у контексті:

- *темпоральних меж реалізації права на консенсуальну процедуру.* Під час провадження в МКС угоди можуть бути укладені в будь-який момент до початку судового розгляду або навіть під час нього (п. 9 Guidelines). Доволі схоже правило закріплене у ч.5 ст. 469 КПК України, відповідно до якого укладення угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Хоча, водночас, за правилом 20 Guidelines, саме визнання вини може бути зроблено не раніше початку судового розгляд, незважаючи на те, що сама угода може бути укладена раніше.

- *обмеження можливостей оскарження.* Відповідно до п. 12 Guidelines, укладення угоди тягне за собою обмеження можливостей оскарження рішення. Таке правило загалом є доволі традиційним для аналогічних правових процедур.

- *наявність переліку факторів, які мають бути враховані при укладенні угоди.* У п. 18-27 Guidelines ними визнані відповідність Римському статуту;

прийняття обвинуваченим відповідальності; обвинувачення; співпраця; вирок; фактична основа; вплив на потерпілих та свідків; ефективність.

Під фактичною основою у даному контексті розуміється наявність достатньої фактичної та доказової основи для встановлення істини щодо звинувачень, висунутих проти обвинуваченого, мають вирішальне значення. Прокурор повинен прагнути забезпечити, щоб усі угоди містили детальний і вичерпний виклад фактів, на яких ґрунтується визнання вини. Такі факти повинні охоплювати всі істотні факти, необхідні для винесення обвинувального вироку. За жодних обставин прокурор не повинен погоджуватися приховувати від Судової палати будь-які факти, що мають істотне значення для визначення кримінальної відповідальності обвинуваченого або призначення відповідного покарання (п.23 Guidelines).

Власне цей елемент знаходить своє нормативне вираження і у національному законодавстві, зокрема, у нормі п.6 ч.7 ст. 474 КПК України, яка фактично встановлює обов'язок суду перевірити наявність фактичних підстав притягнення кримінальної відповідальності.

Зауважимо, що правила, встановлені у Guidelines містять більш конкретизовані фактори, які повинні бути взяті до уваги і потенційно можуть тлумачитися як аргументи на користь укладення угоди, зокрема, вплив на потерпілих та свідків, а також ефективність. Вплив на потерпілих та свідків у цьому аспекті означає те, що укладення угоди усуває необхідність виклику та допиту потерпілих та вразливих свідків та порушення звичайного ритму їх життя. Ефективність, натомість, включає в себе оцінку економії ресурсів, адже укладення угоди дозволяє спрямувати значні ресурси (такі як час, кошти, персонал або приміщення суду), які б інакше були витрачені на судовий розгляд та апеляційне оскарження, на інші важливі розслідування та судові переслідування, тим самим сприяючи просуванню справи міжнародного правосуддя (п. 8 Guidelines).

У нормах КПК України ці аспекти фактично замінюються оцінкою судом суспільного інтересу в укладенні угоди про примирення або визнання винуватості, що є більш оцінною категорією, яка відкриває широкий простір для дискреції (п.2 ч. 7 ст. 474 КПК України). Принциповою відмінністю між порядком укладення угоди при провадженні в МКС та кримінальним провадженням на підставі угод відповідно до КПК України є те, що угоди в МКС повинні чітко засвідчувати, що судді не пов'язані умовами угоди, а також жодними рекомендаціями щодо призначення покарання чи угодами між сторонами (п. 13 Guidelines). КПК України, натомість, передбачає порядок, за яким суд призначає покарання, узгоджене сторонами.

Безумовно, порядок реалізації консенсуальної процедури відповідно до РС МКС обумовлений юрисдикцією МКС та адаптований до правил провадження в суді і не може бути ідентичний до аналогічних процедур, закріплених у національному законодавстві окремих держав. Водночас, цей досвід має істотне значення для ідентифікації резервів вдосконалення регламентації кримінального провадження на підставі угод.

Список використаних джерел:

1. Al-Mahdi case, Trial Chamber: Judgment and Sentence (27 September 2016). URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_07244.PDF
2. Guidelines for Agreements Regarding Admission of Guilt, 2020. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20201009-Guidelines-for-agreement-regarding-admission-of-guilt-eng.pdf>
3. Giovanni Chiarini, “Negotiated Justice in the ICC: Following the Al Mahdi case, a Proposal to Enforce the Rights of the Accused” (2021), 5 PKI Global Justice Journal 13. URL: <https://globaljustice.queenslaw.ca/news/negotiated-justice-in-the-icc-following-the-al-mahdi-case-a-proposal-to-enforce-the-rights-of-the-accused>

Джу́жа Олекса́ндр Микола́йович
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
головний науковий співробітник
відділу організації наукової
діяльності НАВС

Посудевський Ілля Валерійович
доктор філософії, науковий
співробітник наукової лабораторії з
проблем державотворення та
правозастосування навчально-
наукового інституту права та
психології НАВС

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ ВОЄННОГО ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЙОГО ЖЕРТВИ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України особливої актуальності набуває дослідження воєнних злочинів, а також кримінологічної характеристики особи воєнного злочинця та його жертви. Такий аналіз має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки дає змогу глибше зрозуміти механізм злочинної поведінки, виявити типові риси злочинця, встановити чинники віктимізації та виробити більш ефективні підходи до запобігання і протидії воєнним злочинам.

Кримінологічна характеристика особи воєнного злочинця має бути комплексною та охоплювати соціально-психологічні, соціально-демографічні, моральні, поведінкові та інші ознаки. Водночас ключове значення має саме аналіз психологічних особливостей, оскільки вони значною мірою визначають характер реагування особи на екстремальні умови війни, ставлення до насильства, дисципліни, підпорядкування та